

Finn Frandsen

En håndbog i diskursanalyse

Teun A. van Dijk (ed.): *Handbook of Discourse Analysis*, London: Academic Press, 1985. Vol. I: Disciplines of Discourse; vol. II: Dimensions of Discourse; vol. III: Discourse and Dialogue; vol. IV: Discourse Analysis in Society.

Siden begyndelsen af 70'erne har den nye disciplin, som går under betegnelsen *diskursanalyse*, oplevet en så voldsom udvikling, at man med en vis ret kan hævde, at et paradigmeskifte er ved at tage form inden for social- og humanvidenskaberne. Det karakteristiske for denne udvikling har været dens tværvidenskabelighed. Selv om lingvistikken stadig er den fælles referenceramme, er studiet af diskursen som tekst, sprogbrug og social interaktion langt fra noget, som kun er forbeholdt sprogforskerne. Inden for psykologi, sociologi, antropologi, semiotik, litteraturvidenskab og medicinskab har man således længe interesseret sig for denne komplekse, men centrale side af menneskets eksistens. En sådan tværvidenskabelighed er frugtbar, når den skaber nye indsigter. Men den har også en negativ side, for tværvidenskabelighed kan nemt ende i eklekticisme, hvis man kun interesserer sig for lighedspunkter mellem traditioner, teoretiske problemstillinger og genstandsfelter og ser bort fra vigtige forskelle.

Det overordnede formål med den af Teun van Dijk redigerede *Handbook of Discourse Analysis* har naturligt nok været at forene de forskellige forskningsretninger inden for området i en tværvidenskabelig publikation, der både kan dokumentere, hvor langt man er nået, og godtgøre, at diskursanalysen er en selvstændig disciplin, omend det er en "interdisciplin". Resultatet er blevet en stort anlagt håndbog i fire bind på tilsammen næsten 1100 sider med bidrag af især kendte amerikanske forskere. Den samlede pris for værket er knap 3200 kr, men de enkelte bind kan købes separat.

Det styrende princip for udgivelsen som helhed har været at lave et introducerende værk, der ikke kun er tilgængeligt for specialister på området, men som også kan læses af viderekomne og interesserede studenter inden for alle social- og humanvidenskaber. Man har derfor meget prisværdigt betonet en deskriptiv-analytisk

indfaldsvinkel med mange analyse-eksempler i de enkelte kapitler og undgået overdrevne formaliseringer og teoretiske diskussioner. Eksemplene er først og fremmest hentet fra det naturlige sprog - der er dog enkelte kapitler om non-verbal adfærd - og de er for størstedelens vedkommende autentiske. Hvert kapitel efterfølges af en ofte meget lang bibliografi, der er et selvstændigt studium værd. Endelig indeholder hvert bind et fint indeks, som gør det nemt at finde rundt i værket.

I forordet til de fire bind omtaler Teun van Dijk håndbogen som "a coherent, representative, and up-to-date state of the (new) art of discourse analysis" (vol. I, p. XII). Men helt repræsentativ er den nu ikke.

For det første har et så vigtigt område som f. eks. massekommunikation ikke fået tildelt den plads i værket, som det efter min mening fortjener. Der er et enkelt kapitel om analyse af sprogbrug i nyhedsinterviews i vol. III, men det er også alt. Denne udeladelse vil nok overraske mange, og mindre overrasket bliver man just ikke, når man i de ellers udmærkede biografiske noter om bidragsyderne, som afslutter hvert bind, under van Dijks eget navn kan læse, at han selv har en bog om *News as Discourse* under forberedelse! Den udkom i øvrigt sidste år.

For det andet har man valgt at se bort fra bestemte retninger og skoler som f. eks. diskursanalyse i Frankrig. Dette er særdeles beklageligt og tillige ret så inkonsekvent, for i flere af håndbogens kapitler spiller franske forskningsresultater en vigtig rolle. Som van Dijk selv redegør for i sin introduktion til vol. I "Discourse Analysis as a New Cross-Discipline", så har diskursanalysen desuden en af sine historiske rødder i Frankrig, hvor narratologi, litteraturteori, semiologi og antropologi i midten af 60'erne under inspiration af den strukturelle lingvistik og den russiske formalisme var med til at lægge de første grunden til studiet af diskurser i deres socio-kulturelle kontekst. Disse traditioner lever stadig, og mange nye er kommet til. Man kan blot nævne navne som Greimas og *l'Ecole de Paris*, Oswald Ducrot, Jean-Claude Anscombre og deres elever, Michel Pêcheux og den automatiske diskursanalyse, Pierre Achard (leder af *Langage et Société*-gruppen i Paris), Dominique Maingueneau, Catherine Kerbrat-Orecchioni og Patrick Charaudeau (leder af *Centre d'Analyse du Discours* i Paris). Men ingen af disse er altså blevet fundet værdige til at bidrage til håndbogen.

Det er selvsagt umuligt at lave en udførlig anmeldelse af alle kapitlerne i en håndbog på næsten 1100 sider. Jeg vil derfor nøjes med en kort og generel omtale af hvert enkelt bind samt diskutere

nogle af de kapitler, som påkalder sig særlig opmærksomhed, eller som tager et centralt område op til behandling.

Vol. 1: *Disciplines of Discourse*.

Håndbogens første bind indeholder 11 kapitler og er det største af bindene. Formålet med dette bind er at præsentere de vigtigste af de discipliner, som har været involveret i diskursanalysens udvikling fra midten af 60'erne og frem til den kognitive orientering i 80'erne. Det gælder lingvistik, tekstlingvistik, kognitiv psykologi og kunstig intelligens, socialpsykologi, sociologi, antropologi, filosofi, historisk diskurs og juridisk diskurs.

Teun van Dijk lægger ud med en udmærket gennemgang af diskursanalysens historiske baggrund i både stort og lille perspektiv. Udviklingen fra retorikken i antikken til den historisk-comparative lingvistik og den strukturelle lingvistik opkomst i det 19. og 20. århundrede behandles meget kort, og det ville nok have været relevant med en mere detaljeret gennemgang af dette forløb for på denne måde at give læseren et indtryk af, hvor gammel en tekst- og sprogbrugorienteret tradition diskursanalysen egentlig fører videre. Til gengæld er gennemgangen af diskursanalysens tre udviklingsfaser med henholdsvis strukturalisme og tekstlingvistik (1964-1972), sociolingvistik, talehandlingsteori, mikrosociologi og kognitiv psykologi (1972-1974) til det, som van Dijk måske lidt forhastet kalder "the stage of normal science for the field of discourse analysis" (1974-1982) mere omfattende og detaljeret.

Hvad jeg savner mest i dette første kapitel er en præcis bestemmelse af diskursanalysens genstandsfelt eller i det mindste en oversigt over de forskellige definitioner af dette felt. Van Dijk kan selvfølgelig forsvare sig med, at der kun er tale om en introduktion, men heller ikke i bindets øvrige kapitler får vi særlig meget at vide om definitionen af diskurs. Ser vi bort fra Robert de Beaugrandes "Text Linguistics in Discourse Studies", hvor både begreberne tekst og diskurs bestemmes, er man som læser henvist til meget rudimentære definitioner og en række synonymmer som "sprogbrug", "kommunikativ interaktion", "samtale", "kommunikative begivenheder" og "budskaber". Det er ikke tilfredsstillende, hvis det er meningen, at denne håndbog skal kunne bruges som referenceværk igennem flere år.

Endelig savner jeg også en redegørelse for, hvad man skal forstå ved hyppige vendinger som "interdisciplinary study of discourse" og "cross-discipline". Hvori består tværvidenskabelighedens *differentia specifica*? Ligger der realiteter bag den blotte påstand om, at

diskursanalyse er en ny og selvstændig disciplin, som har fået status af "normal science", eller er diskursanalyse i virkeligheden blot en underdisciplin eller et aspekt af gamle videnskaber som lingvistik, sociologi, psykologi og antropologi? Van Dijk kunne godt have taget dette spørgsmål op til behandling uden at ende i en overdreven teoretisk diskussion.

I et stort kapitel om "Linguistics as a Tool for Discourse Analysis" redegør Charles Fillmore for, hvordan lingvistikens begreber kan overføres til diskursanalysen. Først opstiller han en klassifikation af de sproglige relationer fordelt på syv hovedtyper, der samtidig repræsenterer syv kategorier af sproglig viden hos sprogbrugeren: to intertekstuelle relationer, tre intratekstuelle relationer og to ekstratekstuelle relationer. Dernæst tager han fat på den tidslige dimension af produktionen/interpretationen af en tekst - en dimension, der ikke tidligere er blevet betragtet som et frugtbart organiseringsprincip for beskrivelsen af sproglige enheder og deres strukturer, og som kræver en omformulering af dele af lingvistikens begrebsapparat. Fillmore forsøger at vise, hvordan sproglige strukturer optræder i det lineære forløb i produktionen/interpretationen af en tekst, ved at konstruere et sæt af rekursive spørgsmål, som man må forestille sig, at sprogbrugeren kan stille sig selv under dette forløb. Derefter gennemgår han lingvistikens tekniske inddelinger under henvisning til en opfattelse af "standard linguistic analysis as making explicit the layers of questions, expectations, and conclusions that an interpreter of linguistic text experiences, these layers corresponding more or less to the familiar levels of linguistic structure" (vol. I, p. 18). Endelig slutter Fillmore sit kapitel af med et analyse-eksempel, hvor anvendelsen af de allerede omtalte begreber demonstreres.

Problemet med dette kapitel er, at man aldrig for alvor får diskuteret, hvordan lingvistikens begreber kan tjene som værktøj for diskursanalysen, og hvilke begrænsninger der eventuelt følger med disse begreber. I sin konklusion skriver Fillmore: "What I think does matter is that the practice of linguistics tends to force analysts of textual material to see their object of study through particular filters, to ask questions in certain habitual ways, and to look for explanations along particular lines. I feel certain that at least some of this is likely to be fruitful" (vol. I, p. 26). Deri har han uden tvivl ret, men det er nu en lidt pauver konklusion, ikke mindst når man tænker, hvilke muligheder der ligger i emnet. For der burde ikke alene være tale om, hvordan lingvistikken kan bruges i diskursanalysen, men også om, hvordan diskursanalysen kan skabe

ny erkendelse i lingvistikken.

Hvor Fillmores bidrag er opremsende og illustrerende, er Robert de Beaugrandes kapitel "Text Linguistics in Discourse Studies" problem-orienteret og diskuterende. Det er efter min mening et af de bedste bidrag i dette bind. Vi får ikke alene en udførlig fremstilling af tekstlingvistikens og diskursanalysens (der ifølge Beaugrande er én og samme disciplin) udvikling fra de første forsøg på blot at udvide sætningslingvistikens metoder til også at gælde teksten til den nye opmærksomhed omkring teksten som kommunikativ begivenhed. Undervejs diskuteres også vigtige problemer som f. eks. spørgsmålet om "linguistic evidence" i forbindelse med tekststrukturer, mulighederne for at give en eksakt og formel definition af teksten og forskellen mellem tekstuel kohærens og frastisk kohærens. Vi får tillige en definition af tekst ("a natural language occurrence in a communicative setting") og diskurs ("a set of mutually relevant texts") (vol. I, p. 47). Sidst i kapitlet diskuteres fremtidsperspektiverne, der for Beaugrande ligger i udforskningen af tekster og diskurser inden for rammerne af en overordnet teori om kognitive processer og menneskelig interaktion. Kapitlet er desuden forsynet med et analyse-eksempel, utallige henvisninger og en næsten ti sider stor bibliografi.

Blandt de andre kapitler i dette første bind vil jeg gerne fremhæve W. P. Robinsons "Social Psychology and Discourse", W. Corsaros "Sociological Approaches to Discourse Analysis" og A. Durantis "Socio-cultural Dimensions of Discourse" samt G. Bower og R. Cirilos "Cognitive Psychology and Text Processing" og R. Schank og M. Bursteins "Artificial Intelligence". Også B. Danets kapitel om "Legal Discourse" er spændende set i et erhvervsprogligt perspektiv. Til gengæld falder A. Kashers kapitel om filosofi og diskursanalyse lidt ved siden af. I N. Struevers udmærkede kapitel "Historical Discourse" er det i øvrigt morsomt at se, hvor svært det kan være at komme uden om de franske traditioner.

Vol. 2: *Dimensions of Discourse*.

Håndbogens andet bind indeholder 14 kapitler, der forsøger at give en systematisk introduktion til diskursanalysens deskriptive metoder med udgangspunkt i lingvistik og psykologi. Bindet følger en klassisk opbygning med præsentation af en række niveau-specifikke metoder, således at man går fra fonologi, morfologi og leksikon over semantik, pragmatik og argumentation til narratologi, ikke-sproglig adfærd, "text processing" og protokol analyse. Dette gør bindet overskueligt og lettilgængeligt for

bruger.

Enhver ny disciplin vil gerne forstå som en teoretisk og metodisk enhed. Derfor er *integration* blevet et centralt begreb i dette bind. I sin introduktion til bindet "Levels and Dimensions of Discourse Analysis" forsøger Teun van Dijk således at skitsere, hvad han kalder "a unified descriptive framework, integrating the apparently rather disparate analytical tools at our disposals" (vol. II, p. 1). Et sådant forehavende er meget prisværdigt, men rummer også den allerede omtalte fare for eklekticisme. Man kan ikke uden videre integrere vidt forskellige deskriptive metoder, hentet fra vidt forskellige teoretiske tilgange, fordi dette forudsætter, at deres videnskabsteoretiske grundlag er det samme. Og dette er efter min mening langt fra tilfældet.

Problemet dukker op allerede i det følgende kapitel "On the Integration of Linguistic Description". John Sinclair skitserer her et integreret beskrivelsessystem med udgangspunkt i en dynamisk sætnings-baseret diskursmodel, der i modsætning til tidligere systemer ikke er afhængigt af en bestemt tekst- eller diskurstype. Sinclair argumenterer således for, at talt og skrevet sprog i alt væsentlig ligner hinanden - han hævder f. eks., at begge disse former for diskurs er interaktive, direktionelle og "purposeful". Alligevel synes han at udlede sin model af talt sprog uden at ta hensyn til de mange eksempler på, hvordan forskellige former for skrevet diskurs indvirker på det talte sprog.

Kapitlet indeholder mange spændende synspunkter og analyse-eksempler, men kunne godt være lidt mere problem-orienteret. Udover relationen mellem talt og skrevet sprog er der flere vigtige spørgsmål, som ikke tages op til behandling med den klassisk henvisning til pladsmangel. Sidst i kapitlet indrømmer Sinclair f. eks., at der findes leksikalske og stilistiske former for kohærens, som ikke kan integreres i en sætningsbaseret beskrivelse, men som ikke desto mindre er vigtige diskursive træk. Hvorfor bruger han så ikke et par sider til at diskutere dette centrale spørgsmål, som også må have konsekvenser for hans egen model? Endelig kommer Sinclair heller ikke ind på spørgsmålet om, hvor abstrakte beskrivelsens grundlæggende kategorier må blive uden at de mister deres analytiske værdi.

To af bindets bidrag - Teun van Dijks kapitel "Semantic Discourse Analysis", Alessandro Ferraras kapitel "Pragmatics" - fortjener særlig opmærksomhed. I det første kapitel giver håndbogens redaktør en fin gennemgang af de centrale problemstillinger, der knytter sig til analysen af den semantiske dimension af diskursen.

Udgangspunktet er begrebet om interpretation forstået som den tilskrivningsoperation, hvor diskursens udtryk får både betydning og reference. Van Dijk opererer således både med en intensional interpretation og en ekstensional interpretation, hvorimellem der er dependens. Også spørgsmålet om semantisk kohærens med de dertilhørende begreber tages op - først på et mikro-strukturelt, lokalt niveau og derefter på et makro-strukturelt, globalt niveau. Endelig behandles spørgsmålet om semantiske strategier i forbindelse med "real interpretation". Alt i alt et meget velopbygget og kapitel, der afsluttes med et letoverskueligt skema over de semantiske komponenter i diskursanalysen samt fire gode analyse-eksempler (en avistekst, et brudstykke af en mundtlig genfortælling af et begivenhedsforløb, en reklametekst og et moderne digt).

Alessandro Ferraras kapitel om pragmatisk diskursanalyse er lige så velopbygget. Han definerer først pragmatik som "the systematic study of the relations between the linguistic properties of utterances and their properties as social action" (vol. II, p. 138) og redegør derefter for pragmatisk kohærens på lokalt (mikro-talehandling) og globalt (makro-talehandling) niveau og forskellen mellem denne form for kohærens, der bygger på "implementation", og en teksts makro-semantiske kohærens, der bygger på "expansion". Under fremstillingen kommer Ferrara med mange vigtige kommentarer, f. eks. til pragmatikkens opfattelse af subjekt og rationalitet. Til sidst følger et længere analyse-eksempel.

Bindets øvrige bidrag er for det meste informative og velskrevne. Jeg vil godt fremhæve M. A. K. Hallidays kapitel "Dimensions of Discourse Analysis: Grammar", Wolfgang Dresslers og Janos Petöföfis kapitler om henholdsvis "Morphology" og "Lexicon" og Elisabeth Gülich og Uta Quasthoffs kapitel "Narrative Analysis". Kun Josef Kopperschmidts kapitel om argumentationsanalyse falder ved siden af. For det første er kapitlet alt for kortfattet i betragtning af den centrale placering, som argumentation i de senere år har fået i diskursanalysen, og for det andet får man en overvejende filosofisk og retorisk gennemgang af emnet, hvor der ses bort fra den sproglige side af sagen. Et afsnit om f. eks. Oswald Ducrois og Jean-Claude Anscombres arbejde med argumentative tekstsammenhænge ville uden tvivl have gjort kapitlet mere problem-orienteret og spændende.

Vol. 3: *Discourse and Dialogue*.

Håndbogens tredje bind indeholder 16 artikler, der alle er viet studiet af forskellige former for dialog. At dette område har fået

tildelt en så privilegeret plads i værket, skyldes, at samtaleanalysen har spillet en særlig vigtig rolle for diskursanalysens udvikling som disciplin. I alle tilfælde inden for de engelsk-amerikanske traditioner. Blandt pionererne inden for området er Harvey Sacks, der sammen med Schegloff og Jefferson i 1974 skrev det nu klassiske etnometodologiske arbejde "A Simplest Systematics for the Organization of Turn-Taking for Conversation". Sacks omkom ved et trafikuheld i 1975, og håndbogens udgiver har fundet det passende at hylde hans store indsats med en posthum udgivelse af en af hans forelæsninger fra 60'erne "The Inference-Making Machine: Notes on Observability".

Ligesom i vol. II er hovedvægten lagt på de deskriptive metoder, dog med den forskel, at udgangspunktet ikke længere er lingvistik og psykologi, men sociologi og antropologi. I sin introduktion til bindet "Dialogue as Discourse and Interaction" afstår Teun van Dijk dog fra at give en mere detaljeret præsentation af dette udgangspunkt, da der ganske enkelt er for mange retninger (man kan blot nævne fænomenologi, kognitiv sociologi, symbolsk interaktionisme, formel sociologi og "ethnography of speaking"). I stedet gennemgår han centrale punkter såsom forståelse/fortolkning som betingelse for social interaktion samt den formelle analyse af dialogen i tur-tagning, strategisk organisering og selv-præsentation (Goffman).

Ellers indeholder bindet flere artikler, der behandler emner, som er relevante for erhvervsproglig forskning. Men desværre lever behandlingen ikke altid op til det, man kunne forvente.

I kapitlet "Meetings" tager E. C. Cuff og W. W. Sharrock f. eks. fat på et så spændende emne som møder. Med udgangspunkt i den etnometodologiske tradition, som Garfinkel blev ophavsmand til i slutningen af 60'erne, diskuterer de nogle af aspekterne ved den diskursive organisering af møder (aktiviteternes gensidige betingethed, realiseringen af episodisk ordning, først og fremmest indledningsfasen, tur-tagning osv.), og de understøtter deres synspunkter med en række analyse-eksempler. Men desværre er kapitlet alt for kortfattet (knap 11 sider) til, at man får et ordentligt indtryk af dette spændende forskningsområde, og dette er især irriterende de få steder, hvor der lægges op til diskussion - som f. eks. når Cuff og Sharrock diskuterer, om Sacks, Schegloff og Jeffersons model også kan bruges til analysen af tur-tagning under møder. Hvad der er endnu værre: de to forfattere til kapitlet afstår fra at give en definition på, hvad et møde er, og hvilke møde-genrer, man må operere med, under henvisning til, at "researchers, like any

other members of society, can commensensically recognize a meeting when they see it" (vol. III, p. 158). Det er jeg nu ikke helt så sikker på, at de kan. Mødedeltagerne har i alle tilfælde selv ofte problemer med afgrænsningen. Tager vi f. eks. et forretningsmøde i udlandet mellem en dansker og en franskmænd, så vil danskeren ofte betragte den traditionelle forretningsfrokost som en fortsættelse af mødet, hvor der stadig kan tales om den konkrete handel, hvorimod franskmænden snarere vil ændre samtaleemne og diskutere mere almene og kulturelle ting. Det ville have været spændende - både i et pædagogisk og i et videnskabeligt perspektiv - hvis Cuff og Sharrock havde taget dette spørgsmål op.

Af de øvrige bidrag til bindet vil jeg godt fremhæve John Heritages kapitel "Analyzing News Interviews" og Paul Drews kapitel "Analyzing the Use of Language in Courtroom Interaction". Der er også udmærkede kapitler om latter, vittigheder, rygter og sladder, hverdagsargumentation, samtale mellem børn og mellem børn og forældre. Jeg ville dog nok have foretrukket et andet udvalg, f. eks. med kapitler om centrale emner som tolkning og forhandling.

Vol. 4: *Discourse Analysis in Society*.

Mens de tre foregående bind i håndbogen beskæftiger sig med problemer, der tilhører grundforskningen, er det fjerde og sidste bind helliget spørgsmålet om diskursanalysens praktiske relevans og dens potentialer for "social criticism". Bindet indeholder 12 kapitler og er det mindste omfangsrige, men langt fra det mindst spændende.

I sin introduktion til bindet "The Role of Discourse Analysis in Society" stiller Teun van Dijk det forskningspolitiske spørgsmålet om diskursanalysen som anvendt forskning. Det er et svært spørgsmål, fordi man her overskrider den videnskabelige diskussions beroligende rammer og stilles over for forskelle i interesse og politisk grundholdning. Det er ikke desto mindre et vigtigt emne, især i disse tider hvor forskere afkræves "anvendelige resultater", som er til nytte for samfundet. Og anvendelige forskningsresultater er ikke kun bedre ordbøger eller databaser til erhvervslivet, men også analyser af relationen mellem diskurs og institutionelle magtstrukturer inden for bestemte kontekster.

Et af van Dijks egne forskningsprojekter illustrerer fint, hvordan diskursanalysen har både en praktisk og en kritisk relevans. På universitet i Amsterdam har van Dijk undersøgt, hvordan etniske fordomme kommer til udtryk i diskurs (medier, lærebøger, samtaler). Han har undersøgt, hvad folk siger om de etniske

minoriteter i deres by eller kvarter, og hvordan de bruger forskellige sproglige, kognitive og sociale strategier for både at udtrykke deres negative erfaringer og meninger og for at præsentere dem selv som venlige, tolerante og ikke-racistiske borgere. Projektets resultater er blevet udgivet i bogform under titlen *Prejudice in Discourse* (1984). Man kan kun beklage, at van Dijk ikke selv har bidraget til bindet med et kapitel om dette spændende projekt. Til gengæld har Norbert Dittmar og Christiane von Stutterheim bidraget med et kapitel om inter-etnisk kommunikation.

Blandt de mange interessante kapitler vil jeg godt fremhæve Gill Seidels "Political Discourse Analysis". Hendes grundlæggende påstand er, at diskursen er "a site of struggle" (vol. IV, p. 44), et dynamisk sprogligt og semantisk sted, hvor sociale betydninger produceres eller udfordres. Noget, som træder særlig tydeligt frem i den politiske diskurs. Denne påstand kan umiddelbart virke voldsom og noget forenklet, men tænk blot på den hjemlige EF-diskussion om den positive eller negative betydningen af termer som "union" og "reform", hvor sprogforskerne for en gangs skyld blev trukket frem i medierne for at udtale sig.

Seidel diskuterer ganske kort vanskelighederne ved at definere "politiske diskurs": er den en genre (som den litterære diskurs), et område (som den økonomiske diskurs) eller et felt (som den videnskabelige diskurs)? Hendes foreløbige konklusion er, at hverken politik eller politisk diskurs kan defineres som en lukket enhed, men man kunne godt have ønsket sig lidt flere refleksioner over dette definitionsproblem.

Derefter præsenterer hun tre af de (i øvrigt især franske) retninger, som har studeret den politiske diskurs i et lingvistisk perspektiv. Først Michel Pêcheux og den Harris-inspirerede automatisk diskursanalyse (AAD), hvor Saussures klassiske distinktion *langue/parole* er skiftet ud med distinktionen *langue/processus discursifs*. Disse diskursive processer betragter Pêcheux både som en del af en ideologisk klasserelation og som et system af relationer med substitution, parafrase, synonymi og metonymi mellem indholdsstørrelser. Seidel skriver, at hun vil diskutere kritisk, men det er nu så som så med kritikken. Semantikens problematiske status i en sådan Harris-inspireret model tages f. eks. ikke op til behandling. Dernæst kommer turen til Trew, der arbejder ud fra en Halliday-inspireret sprogmodel, og som først og fremmest er interesseret i relationen mellem syntaks og politisk diskurs (især aktør-relationerne). Endelig præsenteres Michard-Marchal og Ribérys arbejde med ideologiske repræsentationer af køn ud fra en Culioli/Fuchs-inspireret udsigelsesanalyse.

I Aaron Cicourel's kapitel "Doctor-Patient Discourse" og Deborah Tannens kapitel "Cross-Cultural Communication" tages emner op til behandlingen, som i dag har fået en central placering i anvendt diskursanalyse. Cicourel beskæftiger sig med kommunikationen mellem læge og patient på hospitalet og de store problemer, der knytter sig til denne asymmetriske form for kommunikation. Sammen med cancellisproget i den offentlige administration er dette område efterhånden en klassiker inden for fagsprogskritikken. Desværre er kapitlet meget kortfattet og opremsende, og vi får ingen definitioner eller refleksioner over forskellige typer af patient/læge-diskurs. Tannens kapitel om interkulturel kommunikation er også ret kortfattet, men hun slipper lidt bedre fra det, fordi hun med et spændende analyse-eksempel, hvor hovedvægten er lagt på analysen af paralingvistiske og prosodiske træk samt indirekte kommunikation, giver læseren et godt indtryk af de vanskeligheder, som denne form for kommunikation står over for både inden for den samme kultur og mellem to forskellige kulturer.

Ellers indeholder bindet udmærkede kapitler af Janet Beavin Bavelas et al., Gunther Kress, Mary Sykes samt Candace Westt og Don Zimmerman om interpersonale konflikter, ideologiske strukturer og diskrimination i diskurs og relationen mellem køn, sprog og diskurs. Også Douglas Maynard kapitel "The Problem of Justice in the Courts Approached by the Analysis of Plea Bargaining Discourse" og Ruth Wodaks kapitel "The Interaction between Judge and Defendant" kan fremhæves.

Min samlede konklusion om *Handbook of Discourse Analysis* er, at der er tale om et værk, som er både fagligt og pædagogisk solidt, og som uden tvivl fortjener en plads på forskningsbibliotekerne. Håndbogen kan dog ikke sige sig fri for alvorlige mangler hvad angår udvalgte forskningsområder og traditioner og hvad angår forskellige teoretiske præciseringer. Om det bliver et referenceværk i de kommende års forskning, er svært at afgøre på nuværende tidspunkt. Jeg er nok af den opfattelse, at Teun van Dijk og de andre bidragydere til håndbogen er lidt for tidligt ude, og at værket derfor uundgåeligt vil blive tildelt en provisorisk rolle. Men en strategisk betydning i forsøget på at markere diskursanalysen som en selvstændig og relevant disciplin kan man ikke frakende det.